

**INVENTARISSEN VAN DE ARCHIEVEN VAN
DE GEVANGENIS TE ANTWERPEN (1856-1979),
VAN HET INTERNERINGSCENTRUM TE ANTWERPEN (1944)
EN VAN
DE COMMISSIE TER BESCHERMING VAN DE MAATSCHAPPIJ TE ANTWERPEN (1930-1973)
OVERDRACHTEN 1999**

RIKSARCHIEF TE BEVEREN

INVENTARISSEN

42

Algemeen Rijksarchief
D/1999/0531/110

Bestelnummer: Publ. 3012

Algemeen Rijksarchief
Ruisbroekstraat 2
1000 Brussel

RIJKSARCHIEF TE BEVEREN

INVENTARISSEN

42

INVENTARISSEN VAN DE ARCHIEVEN VAN
**DE GEVANGENIS TE ANTWERPEN (1856-1979),
VAN HET INTERNERINGSCENTRUM TE ANTWERPEN (1944)**
EN VAN
DE COMMISSIE TER BESCHERMING VAN DE MAATSCHAPPIJ TE ANTWERPEN (1930-1973)
OVERDRACHTEN 1999

door

John BAERT

en

JOHAN BUYCK

Brussel
1999

INHOUDSOPGAVE

LIJST VAN AFKORTINGEN	7
INLEIDING	9
I. STRAFINRICHTING ANTWERPEN	9
A. DE INSTELLING	9
B. HET ARCHIEF EN DE BEWERKING	9
C. GEBRUIKSAANWIJZING	10
1. Zoekwijzer	10
2. Openbaarheid	11
II. INTERNERINGSCENTRUM ANTWERPEN	11
III. DE COMMISSIE TOT BESCHERMING VAN DE MAATSCHAPPIJ TE ANTWERPEN	11
A. DE INSTELLING	11
1. De internering	12
2. De wet tot bescherming van de maatschappij in historisch perspectief	12
3. De commissies tot bescherming van de maatschappij (C.B.M.)	15
a. Aantal en territoriale bevoegdheid	15
b. Samenstelling en werking	15
c. Beslissingen	16
d. Beroepsmogelijkheden	17
B. HET ARCHIEF EN DE BEWERKING	17
C. GEBRUIKSAANWIJZING	17
1. Zoekwijzer	17
2. Openbaarheid	20
IV. TOT SLOT	20
 I. INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN DE STRAFINRICHTING TE ANTWERPEN	
A. ARCHIEF VAN DE DIRECTIE	22
1. Algemeen beheer	22
a. Ingekomen en minuten van uitgaande brieven	22
b. Omzendbrieven, onderrichtingen en dienstorders	22
c. Periodieke verslaggeving	22
d. Organisatie	22
2. Personeel	22
a. Algemeen	22
b. Lonen, wedden en vergoedingen	23
c. Opleiding	23

B.	ARCHIEF VAN DE STRAFINRICHTING	23
C.	ARCHIEF VAN DE DIENST BOEKHOUDING	26
D.	ARCHIEF VAN DE BIBLIOTHEEK EN DE EDUCATIEVE DIENST	26
E.	ARCHIEF VAN DE PSYCHIATRISCHE AFDELING	26
F.	ARCHIEF VAN HET ANTROPOLOGISCH LABORATORIUM	28

II. INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN HET INTERNERINGSCENTRUM TE ANTWERPEN

A.	ARCHIEF VAN DE DIRECTIE	30
B.	ARCHIEF VAN HET INTERNERINGSCENTRUM	30
C.	ARCHIEF VAN DE DIENST BOEKHOUDING	30
D.	ARCHIEF VAN DE MEDISCHE DIENST	30

III. INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN DE COMMISSIE TER BESCHERMING VAN DE MAATSCHAPPIJ TE ANTWERPEN

A.	BESCHIEDEN VAN ALGEMENE AARD	32
B.	BESCHIEDEN I.V.M. DE WERKING VAN DE COMMISSIE	33

LIJST VAN AFKORTINGEN

A.R.	Algemeen Reglement van 30 september 1905 ¹
dln.	delen
K.B.	Koninklijk Besluit
M.B.	Ministerieel Besluit
Omz. M.J.	Omzendbrief van de minister van Justitie
R.B. 1906	Reglement betreffende de gevangenisboekhouding (M.B. van 15 mei 1906 ²)
R.A.B.	Rijksarchief Beveren
R.D.P.	<i>Revue du Droit Pénal</i>
Rec.	<i>Recueil des circulaires, instructions et autres actes émanés du Ministère de la Justice ou relatifs à ce département / Verzameling van omzendbrieven, dienstvoorschriften en andere bescheiden door het ministerie van Justitie uitgegeven of dit departement betreffende, 1795-1973.</i>
z.d.	zonder datum

¹ *Règlement général des prisons (Ministère de la Justice)*, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1905, 144 p. Zie verder het formulierboek *Formules relatives au service des prisons (Ministère de la Justice)*, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1906, 761 p.

² *Rec.*, 1906, pp. 418-474 en *Instructions relatives au service des prisons (Ministère de la Justice)*, Brussel, Belgisch Staatsblad, 1906, pp. 83-138.

De gebruiker van deze inventaris dient de stukken
aan te vragen als:

SI ANTW 1999, nr. ..
IC ANTW 1999, nr. ..
CBM ANTW 1999, nr. ..

"SI ANTW 1999" staat voor het archiefbestand
Strafinrichting Antwerpen (overdracht 1999)
"IC ANTW 1999" staat voor het archiefbestand
Interneringscentrum Antwerpen (overdracht 1999)
"CBM ANTW 1999" staat voor het archiefbestand
Commissie ter Bescherming van de Maatschappij
te Antwerpen (overdracht 1999)

INLEIDING

Deze inventaris heeft betrekking op drie archiefvormers. We behandelen achtereenvolgens de Strafinrichting Antwerpen, het Interneringscentrum Antwerpen en de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij (C.B.M.) te Antwerpen.

I. STRAFINRICHTING ANTWERPEN

A. DE INSTELLING

De geschiedenis van de strafinrichting Antwerpen is nog nooit diepgaand bestudeerd. Voor meer informatie omtrent de instelling verwijzen we naar de inventaris die naar aanleiding van een eerdere overdracht van deze archiefvormer werd gemaakt³.

B. HET ARCHIEF EN DE BEWERKING

In het archief van de strafinrichting Antwerpen, dat op 2 juni 1999 aan het Rijksarchief is overgedragen, treffen we enkele interessante archiefbescheiden aan. We denken hierbij aan de personeelsdossiers, een verzameling foto's van de gedetineerden, een uitgebreid steekkaartensysteem (A-Z), een reeks psychiatrische verslagboeken en tenslotte antropologische repertoria. Een deel van de archiefstukken, namelijk het archief van de psychiatrische afdeling en het archief van het antropologisch laboratorium werd door de Commissie tot Bescherming van de Maatschappij overgedragen (zie verder). De secretaris van deze commissie had de stukken van de psychiatrische afdeling geërfd.

De opsluitingsdossiers van de strafinrichting Antwerpen met betrekking tot de jaren 1930-1950 lagen tot voor enkele jaren in zeer slechte omstandigheden in een leegstaand sanatorium te Merksplas. Wegens de extreem slechte bewaaromstandigheden werden deze stukken, die normaliter voor permanente bewaring in aanmerking komen, in 1996 vernietigd. Een klein gedeelte van de opsluitingsdossiers was om een nog onbekende reden in Antwerpen blijven liggen, waardoor drie pakken dossiers konden overgedragen worden. De personeelsdossiers bevatten belangrijke en interessante informatie met betrekking tot de personen die in de instelling gewerkt hebben. In het personeelsbestand bevonden zich heel wat religieuzen. Om de toegankelijkheid van deze dossiers te verhogen, werd een alfabetische naamlijst gemaakt⁴.

Vermelden we tenslotte de verzameling foto's van de gedetineerden. Van alle gedetineerden werden drie foto's gemaakt : namelijk een rechter zijaanzicht, een vooraanzicht en een met het hoofd een kwart naar links gericht. Het betreft foto's genomen op het ogenblik van opname in één van de Belgische gevangenissen. Op de rand van de foto werd de volgende informatie opgetekend: naam en voornaam van de gedetineerde, datum van het nemen van de foto en de code van de gevangenis waar de foto gemaakt werd. De datum op de foto komt normaliter overeen met de datum van de inschrijving in de betrokken gevangenis. De gedetineerden opgenomen in deze verzameling foto's werden veelal het land uitgezet. Om die reden werden ze naar de gevangenis van Antwerpen overgebracht. De foto's werden uit de opsluitingsdossiers gehaald. Deze verzameling foto's is chronologisch geordend op maand en dag. Elke foto kreeg een uniek inventarisnummer, en dit om vervreemding tegen te gaan. Per dag zijn ze alfabetisch gerangschikt. Deze

³ RZOSKA B. en VELLE K., *Inventaris van de gevangenis te Antwerpen (1798-1986)* (Rijksarchief te Beveren. *Inventarissen*, 15), Brussel, 1997.

⁴ BAERT J. en DE COCK L., *Alfabetische toegang tot de personeelsdossiers (nrs. 19-39) van de strafinrichting te Antwerpen*, 1999. Deze nadere toegang is beschikbaar in de inventariskamer van het Rijksarchief te Beveren.

verzameling foto's is toegankelijk aan de hand van een alfabetische index. Deze nadere toegang⁵ kan men pas raadplegen wanneer men over een toelating beschikt (zie hierna paragraaf C.2. i.v.m. de openbaarheid).

C. GEBRUIKSAANWIJZING

1. Zoekwijzer

De onderzoeker die een overzicht wil krijgen van de gedetineerden die in de periode 1940-1953 in de Antwerpse gevangenis opgesloten zaten kan terecht in het alfabetisch steekkaartensysteem. De steekkaarten bevatten de volgende informatie: naam, voornaam, geboorteplaats, -datum, rolnummer, datum van inschrijving en uitschrijving en de reden van de uitschrijving.

Wanneer we over de uitschrijvingsdatum beschikken, biedt deze datum ons de toegang tot de opsluitingsdossiers. Deze dossiers bevatten volgende bescheiden: een vordering tot internering, inlichtingenstaten, een medische kaart, ingekomen en minuten van uitgaande brieven, tuchtverslagen, een vordering tot invrijheidsstelling en een overzicht van de penitenciaire carrière. Van de strafinrichting Antwerpen zijn maar drie pakken opsluitingsdossiers bewaard gebleven. De rest werd vernietigd (zie hoger).

De personeelsdossiers geven ons heel wat informatie over het personeelsbestand. Zo blijkt dat heel wat religieuzen in de inrichting tewerkgesteld waren. Algemene informatie betreffende de instelling en zijn dagdagelijkse werking verkrijgen we uit de eerste hand door de dagboeken van de directeur te raadplegen. Verder kan gewezen worden op de belangrijke reeks verslagboeken van de psychiatrische afdeling. De nrs. 2180 t.e.m. 2184 bevatten de volgende informatie: de datum van het verslag, het aantal aanwezige gedetineerden 's morgens "in de zaal" en in de cel, het aantal ingeschreven en uitgeschreven gedetineerden, het aantal werkende gedetineerden en zieken, het aantal gedetineerden 's avonds en aanmerkingen betreffende de gedetineerden. Vanaf 22 maart 1931 nr. 2184 beperkte men zich tot het noteren van de volgende gegevens: het aantal aanwezige gedetineerden 's morgens en 's avonds en het aantal ingeschreven en uitgeschreven gedetineerden. Vanaf 15 mei 1934 nr. 2186 gebruikte men een ander registermodel. Deze registers bevatten de volgende informatie: datum, nummer van het bed, naam en voornaam, het voedingsregime, de voorgeschreven geneesmiddelen, aantekeningen van de dokter, het aantal aanwezige gedetineerden 's morgens en 's avonds en het aantal in- en uitgeschreven gedetineerden. De delen eindigen met opmerkingen van de ziekenverplegers betreffende de "intreding, uittreding, mutaties, vastgestelde symptomen, crisissen, karakter, houding, arbeid, voeding, uitscheiding en slaap" van de behandelde gedetineerden. Vanaf 20 mei 1941 nr. 2192 werden per gedetineerde gepersonaliseerde notities genomen. Voor de datering van deze registers werden de data van de eerste en laatste observatie genomen. De informatie betreffende de aanwezige gedetineerden werd verwerkt tot een statistiek die bij elk deel werd ingesloten.

Met deze overdracht kwamen de rollen van de psychiatrische afdeling voor de periode 1923-1931 ook ter beschikking van de onderzoeker. De rollen voor de periode 1933-1971 werden reeds geïnventariseerd⁶. In het archief van het antropologisch laboratorium treffen we de dagboeken van de geneesheer-antropoloog aan en de repertoria op de antropologische dossiers. De dagboeken van de geneesheer-antropoloog bevatten de volgende informatie: datum, naam en beschrijving van de onderzochte gedetineerde en informatie betreffende de te volgen behandeling en te nemen maatregelen. De antropologische repertoria bevatten de volgende informatie: nummer van het antropologisch dossier, de datum van het antropologisch onderzoek, naam en voornaam,

⁵ BAERT J., DE COCK L. en DE KLERCK G., *Nadere toegang op de foto's van de strafinrichting Antwerpen. Alfabetische lijst*, 1999. Deze nadere toegang is beschikbaar in de inventariskamer van het Rijksarchief te Beveren.

⁶ RZOSKA B. en VELLE K., *Inventaris van de gevangenis te Antwerpen (1798-1983) (Rijksarchief te Beveren. Inventarissen, 15)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, nrs. 860-865.

geboortedatum en de aantekening betreffende de vrijlating of de overplaatsing van de gedetineerde. De antropologische dossiers werden reeds naar aanleiding van een vorige overdracht geïnventariseerd⁷.

2. Openbaarheid

Archiefbescheiden ouder dan 100 jaar kunnen vrij worden ingezien in de leeszaal. Voor bescheiden jonger dan 100 jaar is dit niet het geval. In afwachting van een definitieve regeling betreffende de raadpleegbaarheid van bescheiden van de penitentiaire instellingen is voor de raadpleging ervan een voorafgaandelijke schriftelijke toelating nodig van de directeur-generaal van het Bestuur Strafinrichtingen (Eversstraat 2-8, 1000 Brussel). In het verzoekschrift, gericht aan de directeur-generaal, zet de onderzoeker op een omstandige manier uiteen welke bescheiden jonger dan 100 jaar hij wenst te raadplegen en om welke redenen hij die wenst in te zien.

II. INTERNERINGSCENTRUM ANTWERPEN

Over het interneringscentrum Antwerpen ("Drubbelkazerne") is zo goed als niets geweten⁸. Het interneringscentrum blijkt aan de hand van het - tot nu toe - beperkt aantal overgedragen archiefbescheiden slechts een korte tijd gefunctioneerd te hebben, nl. tussen september en november 1944. Het enige archiefstuk met betrekking tot deze overdracht, die op 2 juni 1999 doorging, is een steekkaartsysteem. Het systeem omvat de letters A-G. Niettegenstaande de onvolledigheid van het steekkaartsysteem is dit een belangrijke verrijking met betrekking tot deze archiefvormer. We krijgen nu een - zij het gedeeltelijk - overzicht van de ingeschreven gedetineerden. Dit steekkaartsysteem is slechts raadpleegbaar na schriftelijke toelating van de directeur-generaal van het Bestuur Strafinrichtingen (Eversstraat 2-8, 1000 Brussel).

III. DE COMMISSIE TOT BESCHERMING VAN DE MAATSCHAPPIJ TE ANTWERPEN

A. DE INSTELLING

De Commissie tot Bescherming van de Maatschappij (voortaan C.B.M.) is bevoegd om personen te interneren. De commissie valt onder de bevoegdheid van het Bestuur der Strafinrichtingen. Momenteel zijn er acht C.B.M. en één Hoge C.B.M. te Brussel. Elke C.B.M. is bevoegd voor een bepaald gebied (territoriale bevoegdheid). De C.B.M. Antwerpen bijvoorbeeld is bevoegd voor de provincies Antwerpen en Limburg. C.B.M. Antwerpen is de eerste Belgische C.B.M. die archief aan het Rijksarchief overdraagt.

Achtereenvolgens wordt behandeld: de procedure van internering, een historisch overzicht van de wetgeving met betrekking tot de internering, de bevoegdheid, de samenstelling en de werking van de C.B.M..

⁷ RZOSKA B. en VELLE K., o.c., nrs. 882-970.

⁸ RZOSKA B. en VELLE K., *Inventarissen van de archieven van diverse strafinrichtingen uit de provincies Antwerpen, Limburg en Brabant (20ste eeuw)* (Rijksarchief te Beveren. Toegangen in beperkte oplage, 22), Brussel, 1997, pp. 19-20.

1. De internering⁹

Internering is geen straf maar een beveiligingsmaatregel. Deze maatregel die van onbepaalde duur is, kan worden uitgesproken door een rechtbank op basis van de Wet tot bescherming van de maatschappij tegen abnormalen en gewoontemisdadigers van 1 juli 1964 (WBM) die de gelijknamige Wet van 9 april 1930 heeft vervangen. Bovendien kan de minister van Justitie een ministeriële of administratieve internering bevelen ten aanzien van veroordeelde gedetineerden.

De voorwaarden tot internering zijn: ten eerste, een bewezen wanbedrijf of misdaad; ten tweede, ontoerekenbaarheid als gevolg van hetzij een staat van krankzinnigheid, hetzij een ernstige staat van geestesstoornis of zwakzinnigheid, die de betrokkene ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden. De maatregel wordt uitgevoerd onder toezicht van een C.B.M..

2. De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief¹⁰

Sedert de achttiende eeuw was de overtuiging gegroeid dat krankzinnigen, die een delict hadden gepleegd, niet gestraft mochten worden. Dergelijke personen mochten wel worden opgesloten, zelfs in een gevangenis, maar deze opsluiting werd niet als straf beschouwd.

De strafrechterlijke onverantwoordelijkheid van de krankzinnigen werd bekrachtigd in artikel 64 van het Franse Strafwetboek van 1810 (later art. 71 van het Belgische Strafwetboek van 1867), dat voorschreef "qu'il n'y a ni crime ni délit, lorsque le prévenu était en état de démence au moment de l'action". Dementie verwees naar "elke verstoring van de intellectuele vermogens, die de mens het bewustzijn van de moraliteit van zijn handelen ontnemt". Of die stoornis volledig was of partieel, permanent of voorbijgaand, was van geen belang. Krachtens dit artikel konden krankzinnige wetsovertreders van rechtvervolgning ontslagen of vrijgesproken worden, en op last van de gemeentelijke overheden, later van het Openbaar Ministerie, in een krankzinnigeninrichting opgenomen worden waar zij aan dezelfde regels onderworpen werden als de gewone krankzinnigen. Vanaf 1850 zou deze praktijk geregeld worden door de wetgeving op de collocatie. Bepaald werd dat krankzinnigen die van rechtsvervolgning werden ontslagen of vrijgesproken, op verzoek van het Openbaar Ministerie konden worden gecollocéerd in inrichtingen waarmee de overheid een overeenkomst had afgesloten. Veroordeelde of in beschuldiging gestelde zieken mochten er evenwel niet vermengd worden met gewone zieken.

Uit de praktijk bleek dat de rechters de term krankzinnigheid erg breed interpreteerden, en ook vormen van geestesstoornis die niet als krankzinnigheid konden worden bestempeld, maar toch een belangrijke aantasting van de verantwoordelijkheid met zich meebrachten, met deze krankzinnigheid assimileerden¹¹. Delinquenten die in een mindere mate geestesgestoord waren, en dus "verminderd toerekeningsvatbaar", werden wel gestraft, zij het slechts in verhouding tot de graad van hun toerekeningsvatbaarheid, omdat de verminderde toerekeningsvatbaarheid als verzachtende omstandigheid werd ingeroepen. Veroordeelden die tijdens hun opsluiting tekenen van geestesstoornis gingen vertonen, konden naar één van de rijksasielen voor krankzinnigen worden overgebracht¹². De gevangenisadministratie zelf had afdelingen in Merksplas en in de centrale gevangenis van Gent opgericht. Krankzinnigen konden naar Bergen (vrouwen) of Doornik (mannen). In Rekem werden vooral rustige psychopaten opgevangen, die in staat waren landbouwwerk te verrichten. In 1921 had de gevangenisadministratie een therapeutische afdeling geopend in Merksplas, waar debielen, psychopaten en epileptici eveneens landbouwwerk konden

⁹ CASSELMAN J., *Internering: huidige situatie*, in: CASSELMAN J., COSYNS P., e.a., *Internering*, Leuven-Apeldoorn, 1997, p. 39.

¹⁰ GOETHALS J., *De wet tot bescherming van de maatschappij in een historisch perspectief*, in: CASSELMAN J., COSYNS P., e.a., *Internering*, p. 11.

¹¹ Zie PASSELECQ F., *De la position pratique du problème de "responsabilité atténuée" dans le droit pénal belge actuel*, in: *R.D.P.*, 1913, pp. 360-371.

¹² VAN DE KERCHOVE M., o.c., p. 67.

verrichten. In Gent bestond reeds lange tijd een speciale afdeling, waar veroordeelden opgenomen konden worden die zich omwille van hun geestestoestand of hun karakter niet konden aanpassen aan het celleven.

Deze aanpak van geesteszieke delinquenten op het einde van de vorige eeuw en in het begin van deze eeuw gaf aanleiding tot zeer ernstige kritieken. In de eerste plaats werd de aanpak van de partieel toerekeningsvatbaren afgekeurd. Verder had men het erg moeilijk met het feit dat de (bijna) volledig ontoerekeningsvatbaren van rechtsvervolging werden ontslagen of vrijgesproken, en in krankzinnigeninrichtingen opgesloten¹³. De kritiek op de bejegening van de partieel toerekeningsvatbaren kwam zowel uit medische als juridische hoek¹⁴. Er werd gezocht naar oplossingen, die uiteindelijk gerealiseerd zouden worden in 1930. Voor de wet er kwam, werd gezocht naar mogelijkheden om de problemen op te lossen binnen de context van de bestaande strafwet. Uiteindelijk zou men in ons land opteren - en dat was een originele Belgische oplossing, waarop men lange tijd prat zou gaan - voor de oprichting van psychiatrische annexen binnen gevangenissen. Hoewel nogal wat leden van de gevangenisadministratie zich tegen de oprichting van psychiatrische annexen verzetten¹⁵, dreef de toenmalige minister van Justitie Vandervelde zijn zin door. Hij creëerde de Penitentiair Antropologische Dienst (PAD) in 1920¹⁶. In de loop van 1921 zou die dienst psychiatrische annexen openen in de gevangenissen van Antwerpen en Gent. In 1922 was de gevangenis van Vorst aan de beurt. In 1923 volgde de gevangenis van Leuven. In Brussel werd in 1924 een annex opgericht voor vrouwen. Andere annexen werden pas in het kader van de uitvoering van de wet tot bescherming van de maatschappij in de loop van 1930 geopend¹⁷.

Terwijl binnen een aantal strafinrichtingen psychiatrische annexen werden opgericht, werd ook gesleuteld aan een totaal nieuwe wet. Op 14 februari 1923 legde toenmalig minister van Justitie Masson een wetsontwerp neer, dat onder de bezieling van zijn voorganger Vandervelde was uitgewerkt¹⁸. Op 1 januari 1931 werd de eerste wet tot bescherming van de maatschappij (de Wet van 9 april 1930) van kracht. De overheid moest door een vijftal beleidsdaden de toepassing van de wet mogelijk maken:

▼ De oprichting van psychiatrische annexen

Dankzij het initiatief van minister Vandervelde uit 1920 beschikten de gevangenissen van Antwerpen, Gent, Vorst en Leuven (Hulp) reeds over een psychiatrische annex. Om aan de eisen van de wet tegemoet te komen dienden in de loop van 1930 nog enkele bijkomende annexen in het leven geroepen. Dit gebeurde in de gevangenissen van Bergen, Luik, Namen, Brugge en Charleroi¹⁹. Via ministeriële besluiten en omzendbrieven werden de territoriale bevoegdheid²⁰ en de werking van deze annexen vastgelegd²¹.

¹³ GOETHALS J., *o.c.*, p. 13.

¹⁴ GOETHALS J., *o.c.*, p. 13.

¹⁵ Zie o.a. BERTRAND E., *Les réformes pénitentiaires*, in: *R.D.P.*, 1921, pp. 248-261 en 337-355.

¹⁶ K.B. van 30 mei 1920 in: *L'Eclou*, 1920-1921, p. 76.

¹⁷ VERVAECK L., *Le traitement de tous les délinquants dans le cadre pénitentiaire*, in: *R.D.P.*, 1924, p. 81.

¹⁸ *Gedr. St.*, Kamer, 1922-1923, nr. 151, pp. 969-972.

¹⁹ VERVAECK L., *L'annexe psychiatrique des prisons son rôle dans l'application de la loi défense sociale*, in: *R.D.P.*, 1932, pp. 345-369. Vervaeck vermeldt in zijn studie over de psychiatrische annexen dat een annex zou gefunctioneerd hebben in Merksplas. Andere bronnen vermelden Merksplas niet (POLL M. en CORNIL P., *Prisons et établissements pénitentiaires*, in: *L'Eclou*, 1939, pp. 3-104 en Omz. M.J. van 20 december 1930, in: *L'Eclou*, 1930, pp. 290-301).

²⁰ Omz. M.J. van 20 december 1930 aan de procureurs-generaal, in: *L'Eclou*, 1930, pp. 290-301.

²¹ M.B. van 10 maart 1923, gewijzigd op 31 december 1930, in: *Rec.*, 1923, pp. 57-63 en 1930, pp. 285-293; Omz. M.J. van 10 december 1932, in: *Rec.*, 1932, pp. 423-425.

▼ De oprichting van instellingen voor het sociaal verweer

De regering besliste het sociaal verweer in de bestaande infrastructuur onder te brengen. Mannelijke geïnterneerden dienden opgenomen te worden in het Rijksasiel van Doornik, debiele mannen in het bijzonder kwartier van de centrale gevangenis van Gent (vanaf 1938 in Rekem), en geestesgestoorden in een speciale afdeling in Merksplas. De vrouwen werden geplaatst in de rijksinrichting te Bergen en in een bijzonder kwartier van de gevangenis voor vrouwen te Vorst²². Vanaf 1938 werden rustige en tot werken bekwame vrouwen opgesloten in een afdeling van de Rijksweldadigheidsinstelling te Sint-Andries-Brugge in plaats van in Vorst, en vanaf 1942 in Bergen²³. Veroordeelde mannen die, door de antropologische dienst omwille van hun geestes-toestand, toch ongeschikt werden verklaard voor het regime in andere strafinrichtingen werden naar de gevangenis van Oudenaarde overgebracht²⁴.

▼ De oprichting van de commissies bij de psychiatrische annex van de gevangenis (zie ook verder)

Bij iedere psychiatrische afdeling van een strafinrichting werd op 15 december 1930 een commissie opgericht,²⁵ en hun concrete werkingsmodaliteiten werden vastgelegd in een huishoudelijk reglement²⁶. Dit reglement omschreef de inhoudelijke bevoegdheden van de commissies en de concrete werkwijze die zij terzake dienden te volgen. Andere omzendbrieven regelden de informatieverwerving²⁷, de toepassing van de taalwetgeving²⁸, en de bevoegdheidsconflicten van de commissie b.v. in geval van meerdere interneringen en/of veroordelingen in verschillende rechtsgebieden²⁹.

▼ Het organiseren van de nazorg aan de in vrijheid gestelden

De overheid schakelde hiervoor de reeds bestaande beschermcomités in, die sinds 1888 in het kader van de Wet op de voorwaardelijke invrijheidsstelling van veroordeelden functioneerden. Daarnaast kregen de Werken voor Wederaanpassing (de *Offices de réadaptation sociale*) de opdracht de op proef in vrijheid gestelde geïnterneerden te begeleiden. Deze diensten, ontstaan in de jaren twintig, waren gevestigd te Antwerpen, Luik, Brussel, Gent en Charleroi. Gaandeweg konden de commissies ook een beroep doen op maatschappelijk assistenten, in dienst bij de Sociale dienst van het Bestuur Strafinrichtingen³⁰.

▼ Onderhoudskosten en burgerlijke verantwoordelijkheid³¹

Voor het dragen van de onderhoudskosten inspireerde de regering zich op de wetgeving op de

²² K.B. houdende oprichting van de bijzondere gestichten voor het interneren van abnormalen, 15 december 1930, in: *L'Eclou*, 1930, pp. 287-298.

²³ Omz. M.J. van 27 december 1938, in: *L'Eclou*, 1939, pp. 112-120.

²⁴ Omz. M.J. van 31 december 1935, in: *L'Eclou*, 1935, p. 698; Omz. M.J. van 27 december 1938, in: *L'Eclou*, 1939, p. 116.

²⁵ M.B. tot de oprichting van de commissies werkzaam bij de psychiatrische afdelingen van de strafinrichtingen van 15 december 1930, in: *L'Eclou*, 1930, pp. 290-294.

²⁶ Huishoudelijk reglement van de ingestelde commissies bij de psychiatrische afdelingen van de strafinrichtingen, 20 december 1930, in: *L'Eclou*, 1930, pp. 294-299.

²⁷ Omz. M.J. van 20 oktober 1930, in: *L'Eclou*, 1930, p. 302; Omz. M.J. van 20 november 1931, in: *L'Eclou*, 1931, p. 386.

²⁸ Omz. M.J. van 9 januari 1937, in: *L'Eclou*, 1937, p. 156.

²⁹ Omz. M.J. van 30 september 1932, in: *L'Eclou*, 1932, p. 443.

³⁰ K.B. van 5 augustus 1930; Omz. M.J. van 1 december 1933, in: *L'Eclou*, 1933, pp. 369-371.

³¹ GOETHALS J., o.c., pp. 21-22.

collocatie. In de Wet van 9 april 1930 was de handelingsbekwaamheid van de geïnterneerden evenmin geregeld. De Wet van 16 april 1935 lostte dit probleem op.

De Wet van 9 april 1930 werd al snel bekritiseerd. Daarom werd in 1935 de commissie Cornil-Braffort opgericht die als taak kreeg een nieuwe wet voor te bereiden³². Deze commissie werd opgevolgd in 1953 door de Commissie voor de studie van de Herziening van het Strafrecht en van de Strafrechtspleging³³. De Wet van 1 juli 1964 beantwoordde aan de vijf doelstelling die de commissie voor ogen had: de rechtspositie van de (kandidaat-)geïnterneerde versterken, de behandelingsmodaliteiten verbeteren, een betere bescherming van de maatschappij garanderen en het gebrek aan rechtsbekwaamheid van de geïnterneerden oplossen. Ten slotte meenden de commissie en de regering dat een aantal wijzigingen aan de redactie van sommige wettelijke bepalingen en enkele bijzonderheden inzake de rechtspleging wenselijk waren.

3. De Commissies tot Bescherming van de Maatschappij (C.B.M.)

a. Aantal en territoriale bevoegdheid³⁴

De C.B.M. hebben een zeer uitgebreide bevoegdheid bij de uitvoering van de interneringsmaatregel. Momenteel zijn er acht C.B.M. en één Hoge C.B.M. te Brussel. De Nederlandstalige C.B.M. zijn werkzaam in de gevangenissen van Antwerpen, Gent en Leuven. Een tweetalige C.B.M. is gevestigd in de gevangenis van Vorst. Elke C.B.M. is bevoegd voor een bepaald territorium. Bij de oprichting van de C.B.M. in 1930³⁵ kregen de verschillende commissies bij de psychiatrische afdelingen van de gevangenissen elk één of meerdere gerechtelijke arrondissementen toegewezen³⁶. C.B.M. Antwerpen werd bevoegd voor de gerechtelijke arrondissementen Antwerpen en Turnhout; C.B.M. Brugge voor Brugge, Ieper, Kortrijk en Veurne; C.B.M. Gent voor Gent, Dendermonde en Oudenaarde; C.B.M. Leuven voor Leuven en Mechelen; C.B.M. Vorst voor Brussel en Nijvel. Een geïnterneerde valt onder de bevoegdheid van de C.B.M. van de regio waar het (hoofd)misdrijf werd gepleegd. Een geïnterneerde kan wel een aanvraag indienen om onder de bevoegdheid van een andere C.B.M. te vallen.

b. Samenstelling en werking³⁷

De gewone C.B.M. bestaat uit drie leden: een werkend of een ere-magistraat die voorzitter is, een advocaat en een geneesheer. Elk van de drie leden beschikt over één of verschillende plaatsvervangers. De leden en hun plaatsvervangers worden benoemd voor de periode van vier jaar. Aan elke commissie wordt een ambtenaar als secretaris toegevoegd.

De Hoge C.B.M. heeft een gelijkaardige samenstelling. De leden worden er benoemd voor zes jaar.

De C.B.M. komt één- tot tweemaal per maand bijeen. De procureur des Konings neemt deel aan de zittingen. Hij mag enkel een advies formuleren en mag niet mee beslissen. De directeur van de gevangenis en vertegenwoordigers van de reclasserings- en voogdijdiensten die door de minister van Justitie erkend zijn, wonen eveneens de zittingen bij. Zij hebben evenmin

³² GOETHALS J., *o.c.*, p. 27.

³³ GOETHALS J., *o.c.*, pp. 28-29.

³⁴ CASSELMAN J., *Internering: huidige situatie*, in: CASSELMAN J., COSYNS P. e.a., *o.c.*, p. 48.

³⁵ Omz. M.J. van 20 december 1930, in: *Rec.*, p. 261.

³⁶ Tegenwoordig is de C.B.M. te Antwerpen bevoegd voor de provincies Antwerpen en Limburg, de C.B.M. te Gent voor de provincies Oost- en West-Vlaanderen en de C.B.M. te Leuven voor het gerechtelijk arrondissement Leuven.

³⁷ CASSELMAN J., *o.c.*, pp. 48-50.

recht om mee te beslissen. De geïnterneerde verschijnt voor het eerst enige tijd na de uitspraak van de internering en kan daarna om de zes maanden terug verschijnen met een vraag tot invrijheidsstelling. Om voor de C.B.M. te verschijnen wordt de geïnterneerde eventueel overgeplaatst naar de gevangenis waar de zetel van de C.B.M. is gevestigd. Indien dit niet mogelijk is, verplaatst de C.B.M. zich naar de rijksinstelling waar de geïnterneerde verblijft.

De drie leden van de C.B.M. nemen een beslissing in aanwezigheid van de secretaris, meestal na een aantal geïnterneerden na elkaar te hebben behandeld.

c. Beslissingen³⁸

Aan de hand van de dossiers van de geïnterneerden krijgen we een zicht op de uitgebreide bevoegdheden van de C.B.M.. Hier volgen de belangrijkste beslissingen die door de C.B.M. worden genomen:

1° Aanwijzing van de instelling waar de internering zal plaatsvinden;

Een geïnterneerde kan verwezen worden naar drie soorten instellingen: een rijksinstelling, een privé-instelling, "die daartoe geschikt is vanuit het oogpunt van veiligheid en verzorging"³⁹, of een ambulante voorziening voor verdere begeleiding.

2° Invrijheidsstelling op proef of voorgoed;

Een invrijheidsstelling voorgoed of definitieve invrijheidsstelling zal meestal slechts worden toegestaan na een vaste proefperiode van bijvoorbeeld drie of vijf jaar.

3° Herroeping van de invrijheidsstelling op proef;

4° Overbrenging naar een andere instelling;

5° Toestemming verlenen voor het stelsel beperkte vrijheid, voor uitgangspermissies of voor verlof;

6° Uitstel van een beslissing;

Wanneer de C.B.M. niet over alle gegevens beschikt om een beslissing te nemen, kan deze uitgesteld worden tot één van de volgende vergaderingen.

7° Aanstellen van een voorlopige bewindvoerder;

8° Uitvoeren van art. 21 : de ministeriële internering van veroordeelden;

Uitzonderlijk wordt een beroep gedaan op art. 21 WBM om een veroordeelde te interneren. De C.B.M. moet dan een eensluidend advies verlenen, maar het is de minister van Justitie die de beslissing neemt. Eens de ministeriële internering bevolen, valt de geïnterneerde onder het toezicht van de C.B.M. zoals alle andere geïnterneerden.

9° Kennisneming van verslagen en allerlei informatie.

³⁸ CASSELMAN J., *o.c.*, pp. 50-53.

³⁹ CASSELMAN J., *o.c.*, p. 50.

d. Beroepsmogelijkheden⁴⁰

Ten aanzien van de beslissingen van de C.B.M. zijn de beroepsmogelijkheden minimaal. De geïnterneerde of zijn advocaat kunnen (sinds 1968) cassatieberoep aantekenen, en dan nog alleen met betrekking tot beslissingen inzake de invrijstelling of inzake de herroeping ervan. Het cassatieberoep betreffende beslissingen zoals de aanduiding van een instelling waar de internering zal plaatshebben en het al dan niet toekennen van beperkte vrijheid of van verlof zijn niet ontvankelijk in cassatie. Het parket kan daarentegen steeds hoger beroep instellen, verzet genaamd, tegen de beslissingen van invrijheidstelling op proef of definitieve invrijheidstelling. Het verzet heeft schorsende waarde (WBM art. 19). De zaak wordt dan in hoger beroep aanhangig gemaakt bij de Hoge Commissie tot Bescherming van de Maatschappij.

B. HET ARCHIEF EN DE BEWERKING

De overdracht van de archiefbescheiden van de C.B.M. Antwerpen aan het Rijksarchief gebeurde op 10 februari 1999. Het is de eerste maal dat een C.B.M. archief overdraagt. Archiefbescheiden die van groot belang zijn en de werking van de commissie uitvoerig documenteren zijn de notulen. Deze bieden een goed inzicht in de taken en bevoegdheden die aan de commissie zijn toegewezen. Interessante informatie vinden we verder in de reeks persoonlijke dossiers van de geïnterneerden.

De dossiers werden aanvankelijk op geboortedatum geordend, daarna op datum van definitief ontslag. De oorspronkelijke ordening werd regelmatig verstoord. De archiefvormer heeft verzuimd om de orde terug te herstellen. We hebben ervoor geopteerd om de orde van de dossiers te bewaren, maar om de toegankelijkheid te verhogen werd een alfabetische toegang gemaakt⁴¹.

C. GEBRUIKSAANWIJZING

1. Zoekwijzer

De individuele dossiers van de geïnterneerden bevatten, verspreid over een aantal documenten, heel wat interessante informatie. Daarom vonden we het nuttig om over te gaan tot een grondige inhoudsanalyse van deze dossiers. Elk dossier bestaat, enerzijds uit een aantal stukken die in elk dossier terug te vinden zijn, anderzijds uit een aantal stukken die eerder occasioneel aanwezig zijn. We behandelen eerst de documenten die in elk individueel dossier voorkomen. Op de omslag van het dossier vinden we de naam en de voornamen van de geïnterneerde, de opsluitingsinstelling, de datum van inschrijving, de psychiatrische 'geschiedenis' van de geïnterneerde, de einddatum van de internering en de verblijfplaats van de ex-geïnterneerde.

Binnen in de dossieromslag steekt een naamlijst van alle personen die naast de betrokkene moesten verschijnen tijdens de zitting van de commissie. Naar aanleiding van de vergadering werden notulen opgesteld door de secretaris van de commissie. Een afschrift van dit verslag steekt in ieder individueel dossier en vermeldt: de naam, de voornaam en het adres van de geïnterneerde, de reden tot en de datum van verschijning voor de commissie. Verder worden nog de datum van het medisch verslag en het genomen besluit opgegeven.

De commissie laat zich in haar beslissingen adviseren. Het verslag van een geneesheer en inlichtingen verstrekt door de autoriteiten van de woonplaats waar de geïnterneerde gedomicilieerd

⁴⁰ CASSELMAN J., o.c., p. 53.

⁴¹ DE COCK L. en VELLE K., *Alfabetische toegang tot de dossiers van de geïnterneerden*, nrs. 45-151, 1999. Deze nadere toegang is beschikbaar in de inventariskamer van het Rijksarchief te Beveren, maar kan pas geraadpleegd worden mits een toelating (zie inleiding, afdeling C.2. - Openbaarheid).

is, dienen als basis voor de beslissing. Een afschrift van het verslag, opgesteld door de hoofdgeneesheer van de inrichting waar de geïnterneerde verblijft, steekt eveneens in het dossier. Het medisch verslag bestaat uit een 'voorgeschiedenis', de rapportering van een lichamelijk en een geestelijk onderzoek en een besluit. Een inlichtingenformulier, gericht aan de burgemeester en/of de politiedienst van de woonplaats van de geïnterneerde, bevat algemene inlichtingen met betrekking tot de persoon van de geïnterneerde en de betaling van zijn onderhoudskosten.

Nadat de commissie tot internering heeft besloten, wordt het bevel tot opsluiting van de geïnterneerde per brief door het Ministerie van Justitie bevestigd. Het document vermeldt in het besluit eveneens de inrichting waar de betrokkene zal behandeld worden. Het eerste deel van het schrijven bevat een aanhaling van de betreffende wetgeving en het eensluidend verklaard advies van de C.B.M. Tenslotte steekt in het dossier ook nog het bevel tot internering uitgaande van de procureur des Konings.

Naast de hierboven vermelde documenten bevat elk dossier ook begeleidende brieven (kantschriftjes) die gebruikt werden bij de uitwisseling van informatie tussen het Ministerie van Justitie en de secretaris van de psychiatrische commissie.

Hierna volgt een bespreking van de facultatief aanwezige stukken. Deze documenten hebben op zich niet minder belang dan de stukken die in elk dossier aanwezig zijn.

In de eerste plaats signaleren we de verslagen van de maatschappelijk assistenten, zowel van de inrichting waar de geïnterneerde verblijft (formulier IV: enquêteformulier) als van de Sociale Dienst van het Bestuur van de Strafinrichtingen. We treffen in sommige dossiers ook de verslagen aan van het gesticht voor Sociaal Verweer te Doornik en van de Nationale Belgische Bond voor Geesteshygiëne. Belangrijk zijn ook de zgn. voogdijnota's (formulier V) van de Sociale Dienst van het Bestuur van de Strafinrichtingen (Ministerie van Justitie) gericht aan de commissie.

Naast de verslagen en de voogdijnota's hebben een deel van de stukken betrekking op de in- en uitschrijving van de geïnterneerde. In sommige dossiers vinden we lijsten van in- en uitgeschreven geïnterneerden van de strafinrichting Antwerpen (model nr. 9 - art. 32 van het A.R.). Wanneer een geïnterneerde dient overgeplaatst te worden, bevat zijn dossier een "Bericht van overbrenging" (model nr. 17). Dit formulier wordt ondertekend door de geneesheer-directeur van de instelling waar hij ontslagen is en wordt aan de commissie betekend. In geval van ontvluchting wordt een proces-verbaal van ontvluchting (model nr. 31 van art. 196 van het A.R. en model nr. 32 van art. 197 van het A.R.) opgesteld door de directeur van de instelling waar de ontvluchting plaatsvond. De directeur richt zich in dat geval tot de voorzitter van de commissie. Wanneer de datum van het ontslag van een vreemdeling in het verschiet ligt, wint de C.B.M. steeds het advies in van de dienst Openbare Veiligheid van het Ministerie van Justitie.

Bij de vrijlating wordt door de commissie een voorgedrukt 'reglement' ingevuld waarin de voorwaarden worden opgesomd waaraan de ex-geïnterneerde zich na zijn vrijlating 'onder voorwaarden' dient te houden. Indien een ex-geïnterneerde zich niet aan de regels kan houden, wordt hij opnieuw opgenomen in de inrichting waar hij behandeld werd. In dat geval ontvangt de commissie een 'bericht van heropneming'.

Sommige dossiers kunnen ook heel wat brieven bevatten, hetzij administratieve briefwisseling, hetzij brieven van de geïnterneerde zelf. Het gaat hier in de eerste plaats om verzoekschriften van de geïnterneerde in verband met de verschijning voor de commissie. Daarnaast bevatten de dossiers brieven van de advocaat van de geïnterneerde, brieven van echtgenoten en/of andere familieleden met verzoeken tot genade, overplaatsing of andere specifieke vragen. In sommige gevallen is de brief vergezeld van een geschreven advies van de secretaris-generaal van Justitie. De dossiers kunnen tenslotte ook brieven bevatten van de werkgever(s) van de ex-geïnterneerde.

Sommige individuele dossiers van de geïnterneerden omvatten ook zgn. 'morele' en 'antropologische-medische dossiers'.

▼ Het moreel dossier

Op de omslag van het dossier vinden we de naam en de voornamen van de geïnterneerde, de opsluitingsinstelling, de datum van inschrijving, de psychiatrische geschiedenis van de geïnterneerde en de einddatum van de internering. Wanneer de geïnterneerde in verschillende inrichtingen verbleef treffen we in het dossier, voor elk van die instellingen, de volgende stukken aan:

- Een bezoekerskaart met de vermelding van de namen van de bezoekers (familieleden, advocaat) en van het tijdstip van het bezoek.
- Een medische kaart met vermelding van diagnoses en behandelingsvoorschriften.
- Een briefwisselingskaart. Die kaart geeft het overzicht van de briefwisseling gevoerd met de familie en de advocaat van de geïnterneerde.
- Een inlichtingenstaat ingevuld door de plaatselijke overheid van de gemeente waar de geïnterneerde gedomicilieerd is. De inlichtingen hebben betrekking op de geïnterneerde zelf, zijn middelen van bestaan, zijn godsdienstvoertuiging, zijn gedrag en zijn geestes-toestand.

De volgende stukken hebben geen relatie met het al dan niet overgeplaatst worden naar een andere inrichting. In de inlichtingenstaat model nr. 63B, verstrekt door de rechterlijke overheid, vinden we informatie met betrekking tot de vroegere veroordelingen van de geïnterneerde. Verzoeken van de geïnterneerde gericht aan de bestuurder vinden we onder de vorm van "rapportbriefjes". Het betreft meestal aanvragen om geld naar huis te sturen. Ook aanvragen tot een persoonlijk onderhoud met de directeur of tot het verkrijgen van bepaalde persoonlijke voorwerpen komen voor. De rapportbriefjes worden in een officiële vorm gegoten in een "Bericht over verzoeken of voorstellen ten behoeve van de gevangenen" (model nr. 58), opgesteld door de directeur.

Briefwisseling tussen de directeur van de instelling en de familieleden van de geïnterneerde heeft veelal betrekking op een eventuele vrijlating. In verband met de invrijheidsstelling zijn in het moreel dossier een tweetal stukken aanwezig. Ten eerste een voorstel tot voorwaardelijke invrijheidsstelling⁴², waarbij de directeur vooraf advies inwint bij het Comité ter bescherming van de gedetineerden en ontslagen veroordeelden. Een tweede document is het reclasseringsplan dat de directeur richt tot de Sociale Dienst van het Bestuur van Strafinrichtingen. Ook een eventuele overtreding van het tuchtrecht laat in het dossier sporen na. Het verslag (model nr. 61), opgesteld door de bewaarder, bevat een omschrijving van de overtreding en eventuele verdere opmerkingen. Bij het ontslag ('afschrijving') wordt op de achterzijde van het dossier de informatie over de geestelijke en lichamelijke toestand van de geïnterneerde samengevat.

▼ Het antropologisch dossier

Het antropologisch dossier bevat in hoofdzaak een verslag van de observatie en de behandeling van de geïnterneerde, opgesteld door de geneesheer van het antropologisch laboratorium. Het antropologisch verslag bevat informatie met betrekking tot de persoon van de geïnterneerde, zijn verstandelijk en emotioneel niveau, zijn affectief leven, zijn kans op verslaving, zijn voorstelling van zijn omgeving en zijn houding t.o.v. het crimineel feit of de misdaad die hij beging. Naast het administratief deel bevat een dossier ook stukken betreffende vaststellingen en behandelingen. Deze stukken bevatten informatie over de uitgevoerde testen, proefnemingen en analyses. Er wordt ook een verslag opgemaakt over de invloed van het penitentiair milieu op het gedrag van de geïnterneerde, over zijn persoonlijkheidsevolutie en tenslotte over de resultaten van de behandelingen. In het laatste deel van het verslag wordt gepeild naar de potentiële gevaarlijkheid van de geïnterneerde.

⁴² Model nr. 276, Omz. M.J. van 25 juni 1913, in: *Rec.*, p. 123.

▼ **Het medisch dossier**

Het medisch dossier bevat in de eerste plaats stukken in verband met geneeskundige waarnemingen en behandelingen. In het dossier steken vaak ook één of meerdere psychiatrische verslagen en briefwisseling met de voorzitter van de C.B.M. in verband met de fysieke en geestelijke toestand van de betrokkene.

2. Openbaarheid

Archiefbescheiden jonger dan 100 jaar kunnen niet zonder toelating geraadpleegd worden. In afwachting van een definitieve regeling betreffende de raadpleegbaarheid van bescheiden van de penitentiaire instellingen is voor de raadpleging ervan een voorafgaandelijke schriftelijke toelating nodig van de directeur-generaal van het Bestuur Strafinrichtingen (Eversstraat 2-8, 1000 Brussel). In het verzoekschrift, gericht aan de directeur-generaal, zet de onderzoeker op een omstandige manier uiteen welke bescheiden jonger dan 100 jaar hij wenst te raadplegen en om welke redenen hij die wenst in te zien.

IV. TOT SLOT

Tenslotte past het een woord van dank te richten tot de personen die bijgedragen hebben aan de totstandkoming van voorliggende inventaris. K. Velle danken we voor alle nuttige aan- en opmerkingen en het kritisch nalezen van deze inventaris. J. Cazaux en S. Heusequin stonden in voor de materiële ondersteuning.

INVENTARISSEN

I.

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN DE
STRAFINRICHTING TE ANTWERPEN

(1856-1979)

OVERDRACHT 1999

SI ANTW 1999

A. ARCHIEF VAN DE DIRECTIE

1. Algemeen beheer

- a. Ingekomen en minuten van uitgaande brieven
- b. Omzendbrieven, onderrichtingen en dienstorders

Zie nr. 42.

c. Periodieke verslaggeving

- 1. Driejaarlijkse verslagen. 1887-1895, 1 omslag.
Deze verslagen bevatten een algemene en korte bespreking van de toestand van het personeel, de gebouwen, de discipline, de geleverde arbeid van de gedetineerden, enz.
- 2-16. Dagboeken van de directeur (model nr. 75). 1884-1936, 13 katernen en 2 delen.
Deze dagboeken bevatten statistieken met betrekking tot de gedetineerden en dagelijkse informatie betreffende de voorgevallen gebeurtenissen.
 - 2. 1880-1883
 - 3. 1884-1888
 - 4. 1889
 - 5. 1890
 - 6. 1891
 - 7. 1892
 - 8. 1893
 - 9. 1894
 - 10. 1895
 - 11. 1896
 - 12. 1897
 - 13. 1898
 - 14. 1899
 - 15. 1900De dagboeken voor de periode 1901-1930 ontbreken.
- 16. 1931-1936

d. Organisatie

- 17. Dossier betreffende het reglement van de Psychiatrische Afdeling van de gevangenis. 1930-1936, 1 omslag.

2. Personeel

a. Algemeen

- 18. Reglement ("Réglement concernant le personnel des fonctionnaires et employés des prisons"). 1856, 1 deel.
Dit reglement werd geannoteerd tot 1901.

- 19-39. Personeelsdossiers. [1920-1955], 22 pakken.
Deze dossiers zijn alfabetisch geordend volgens familienaam⁴³.
- 19. A
 - 20. BA-BLE
 - 21. BOE-BU
 - 22. C
 - 23. DA-DE J
 - 24. DE K-DE P
 - 25. DE R-DUY
 - 26. E-F
 - 27. G
 - 28. H
 - 29. I-K
 - 30. L
 - 31. M
 - 32. N-Q
 - 33. R-SCH
 - 34. SE-U
 - 35. VAE-VAN DEN
 - 36. VAN DER-VAN E
 - 37. VAN G-VAU
 - 38. VER-VRA
 - 39. W-Z

b. Lonen, wedden en vergoedingen

40. Ingekomen en minuten van uitgaande brieven met betrekking tot de lonen van de zusters. 1953-1979, 1 omslag.

c. Opleiding

41. Diverse cursussen. [20ste eeuw], 1 omslag.
42. Dienstorders ("Ordres de Service de la Prison Centrale de Louvain"), gedrukt stuk, Leuven Centraal, 1928.
Deze publikatie werd gebruikt als voorbeeld tijdens de opleiding.

B. ARCHIEF VAN DE STRAFINRICHTING

- 43-45. Opsluitingsdossiers. 1922-1967, 3 pakken.
Er werden slechts een beperkt aantal opsluitingsdossiers overgedragen. Ze werden chronologisch geordend.
- 43. 1922 aug. 11-1945 april 25
 - 44. 1945 april 26-1945 april 30
 - 45. 1947 maart 7-1967 sept. 16

⁴³ Zie ook BAERT J. en DE COCK L., *Alfabetische toegang tot de personeelsdossiers*, nrs. 19-39. Deze toegang tot de dossiers is beschikbaar in de inventariskamer van het Rijksarchief Beveren, maar kan pas geraadpleegd worden mits een toelating (zie inleiding, afdeling C.2. - openbaarheid).

46-2157. Foto's van de gedetineerden. 1936-1963, 2 pakken.

Van alle gedetineerden werden drie foto's gemaakt : namelijk een rechter zijaanzicht, een vooraanzicht en een met het hoofd een kwart naar links gericht. Het betreft foto's genomen op het ogenblik van opname in één van de Belgische gevangenissen. Op de rand van de foto werd de volgende informatie opgetekend: naam en voornaam van de gedetineerde, datum van het nemen van de foto en de code van de gevangenis waar de foto gemaakt is. De datum op de foto komt normaliter overeen met de datum van de inschrijving in de gevangenis waar de foto werd gemaakt. De gedetineerden opgenomen in deze verzameling foto's werden veelal het land uitgezet. Hiertoe werden ze overgebracht naar de gevangenis van Antwerpen. De foto's werden uit de opsluitingsdossiers gehaald. Deze verzameling foto's is chronologisch geordend op maand en dag. Elke foto kreeg een uniek nummer, en dit om vervreemding tegen te gaan. Per dag zijn ze alfabetisch gerangschikt. Deze verzameling foto's is toegankelijk aan de hand van een alfabetische index. Deze nadere toegang⁴⁴ kan men pas raadplegen wanneer men over een toelating beschikt (zie de inleiding tot deze inventaris i.v.m. de openbaarheid).

46.	1936 dec.
47.	1947 jan.
48-49.	1947 dec.
50-70.	1948 jan.
71-95.	1948 febr.
96-120.	1948 maart
121-138.	1948 april
139-153.	1948 mei
154-167.	1948 juni
168-182.	1948 juli
183-189.	1948 aug.
190-194.	1948 sept.
195-200.	1948 okt.
201-223.	1948 nov.
224-230.	1948 dec.
231-235.	1949 jan.
236-246.	1949 febr.
247-261.	1949 maart
262-279.	1949 april
280-289.	1949 mei
290-297.	1949 juni
298-310.	1949 juli
311-319.	1949 aug.
320-328.	1949 sept.
329-335.	1949 okt.
336-356.	1949 nov.
357-373.	1949 dec.
374-421.	1950 jan.
422-452.	1950 febr.
453-491.	1950 maart
492-533.	1950 april
534-569.	1950 mei
570-611.	1950 juni
612-653.	1950 juli
654-672.	1950 aug.

⁴⁴ BAERT J., DE COCK L. en DE KLERCK G., *Nadere toegang op de foto's van de strafinrichting Antwerpen. Alfabetische lijst*, 1999. Deze nadere toegang is beschikbaar in de inventariskamer van het Rijksarchief te Beveren, en kan pas geraadpleegd worden mits een toelating (zie inleiding, afdeling C.2. - openbaarheid).

673-715.	1950 sept.
716-742.	1950 okt.
743-764.	1950 nov.
765-776.	1950 dec.
777-805.	1951 jan.
806-836.	1951 febr.
837-880.	1951 maart
881-904.	1951 april
905-942.	1951 mei
943-973.	1951 juni
974-1015.	1951 juli
1016-1049.	1951 aug.
1050-1087.	1951 sept.
1088-1123.	1951 okt.
1124-1158.	1951 nov.
1159-1202.	1951 dec.
1203-1241.	1952 jan.
1242-1274.	1952 febr.
1275-1319.	1952 maart
1320-1350.	1952 april
1351-1394.	1952 mei
1395-1432.	1952 juni
1433-1472.	1952 juli
1473-1510.	1952 aug.
1511-1547.	1952 sept.
1548-1581.	1952 okt.
1582-1607.	1953 nov.
1608-1648.	1952 dec.
1649-1696.	1953 jan.
1697-1716.	1953 febr.
1717-1763.	1953 maart
1764-1812.	1953 april
1813-1858.	1953 mei
2119-2157.	1953 juni
1859-1863.	1953 juli
1864-1896.	1953 aug.
1897-1934.	1953 sept.
1935-1969.	1953 okt.
1970-1995.	1953 nov.
1996-2014.	1953 dec.
2015-2049.	1954 jan.
2050-2067.	1954 febr.
2068-2088.	1954 maart
2089-2092.	1954 april
2093-2098.	1954 mei
2099-2103.	1954 juni
2104-2107.	1954 juli
2108-2109.	1954 sept.
2110.	1954 okt.
2111-2113.	1959 nov.
2114.	1963 jan.
2115-2118.	zonder datum

26 - Inventaris

- 2158-2178. Steekkaartsysteem (A-Z). [1940-1953], 21 pakken.
De steekkaarten bevatten de volgende informatie: naam, voornaam, geboorteplaats, -datum, rolnummer, datum van inschrijving en uitschrijving en de reden van de uitschrijving.
2158. A-BAR
2159. BAS-BOP
2160. BOQ-CAM
2161. CAN-COQ
2162. COR-DECK
2163. DECLE-DEME
2164. DEMF-DEWE
2165. DEWI-E
2166. F-G
2167. H-J
2168. K-LEO
2169. LEP-MID
2170. MIE-N
2171. O-PHE
2172. PHI-RIO
2173. RIP-SCHME
2174. SCHMI-SOD
2175. SOE-THE
2176. THI-VAN OO
2177. VAN OP-V
2178. W-Z
2179. Klapper op naam van de gedetineerden. 1ste helft 20ste eeuw, 1 deel.

C. ARCHIEF VAN DE DIENST BOEKHOUDING

D. ARCHIEF VAN DE BIBLIOTHEEK EN DE EDUCATIEVE DIENST

Zie verder nr. 2220.

E. ARCHIEF VAN DE PSYCHIATRISCHE AFDELING

- 2180-2203. Verslagboek van de psychiatrische afdeling. 1923-70, 24 dln.
De nrs. 2180 t.e.m. 2184 bevatten de volgende informatie: datum, aantal aanwezige gedetineerden 's morgens "in de zaal" en in de cel, aantal ingeschreven en uitgeschreven gedetineerden, aantal werkende gedetineerden en zieken, aantal gedetineerden 's avonds en aanmerkingen betreffende de gedetineerden. Vanaf 22 maart 1931 nr. 2184 beperkte men zich tot het noteren van de volgende gegevens: aantal aanwezige gedetineerden 's morgens en 's avonds en het aantal ingeschreven en uitgeschreven gedetineerden. Vanaf 15 mei 1934 nr. 2186 gebruikte men een ander registermodel. Deze registers bevatten de volgende informatie: datum, nummer van het bed, naam en voornaam, voedingsregime, voorgeschreven geneesmiddelen, aantekeningen van de dokter, aantal aanwezige gedetineerden 's morgens en 's avonds en het aantal in- en uitgeschreven gedetineerden. De delen eindigen met opmerkingen van de ziekenverplegers betreffende de "intreding, uittreding, mutaties, vastgestelde symptomen, crisissen, karakter, houding, arbeid, voeding, uitscheiding en slaap" van de behandelde gedetineerden. Vanaf 20 mei 1941 nr. 2192 werden per gedetineerde gepersonaliseerde notities genomen. Voor de datering van deze registers werden de data van de eerste en laatste observatie genomen. De informatie betreffende de aanwezige gedetineerden werd verwerkt tot een

- statistiek die bij elk deel werd ingesloten.
2180. 1923 juni 28-1925 juni 3
2181. 1925 juni 4-1927 maart 24
2182. 1927 maart 25-1928 nov. 15
2183. 1928 nov. 16-1930 juli 5
2184. 1930 juli 5-1931 nov. 5
2185. 1931 nov. 6-1932 aug. 23
De kافت draagt het volgende opschrift: "... Zaal A en B."
2186. 1934 mei 15-1935 april 29
2187. 1935 april.30-1936 mei 31
2188. 1936 juni 1-1937 febr. 2
2189. 1937 febr. 3-aug. 20
2190. 1937 aug. 21-1938 maart 7
2191. 1939 april 10-okt. 26
2192. 1941 mei 20-1942 sept. 9 (met alfabetische index)
2193. 1942 sept. 14-1943 mei 21 (met alfabetische index)
Dit deel bevat een lijst van de opgenomen vrouwen in 1943 en bevolkingsstatistieken betreffende het jaar 1943.
2194. 1943 mei 28-1944 aug. 21 (met alfabetische index)
Dit deel bevat een bevolkingsstatistiek voor het jaar 1944.
2195. 1944 aug. 28-1945 juli 11 (met alfabetische index)
Dit deel bevat een bevolkingsstatistiek voor het jaar 1945.
2196. 1945 juli 12-1946 dec. 5 (met alfabetische index)
Dit deel bevat twee bevolkingsstatistieken. Het is evenwel onduidelijk voor welke jaren.
2197. 1950 nov. 4-1952 okt. 6 (met alfabetische index)
2198. 1952 okt. 21-1955 jan. 1 (met alfabetische index)
2199. 1955 jan. 1-1957 maart 31 (met alfabetische index)
2200. 1957 april 1-1958 juli 29 (met alfabetische index)
2201. 1958 sept. 15-1960 febr. 20 (met alfabetische index)
2202. 1960 febr. 25-1963 juni 15 (met alfabetische index)
2203. 1963 juni 17-1970 juni 26 (met alfabetische index)
2204. Dagboek van de gevangenispsychiater. 1924 maart 31-1950 febr. 24, 1 deel.
Dit deel bevat de volgende informatie: datum, naam en beschrijving met familiale, gerechtelijke en medische informatie.
- 2205-2206. Rol van de psychiatrische afdeling. 1923-1931, 2 dln.
2205. 1923 juli 14-1929 dec. 13 (met alfabetische index)
2206. 1929 dec. 13-1931 dec. 28 (met alfabetische index)
De rollen vóór de periode 1933-1971 werden reeds geïnventariseerd: RZOSKA B. en VELLE K., *Inventaris van de gevangenis te Antwerpen (1798-1983) (Rijksarchief te Beveren. Inventarissen, 15)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, nrs. 860-865.
2207. Klapper op naam van de geïnterneerden. 1932-1971, 1 deel.
Deze klapper bevat maar een beperkt aantal van de namen van de geïnterneerden.
2208. Bevolkingsregister (klad). [1932-1958], 1 deel.
Dit register bevat ook nog algemene informatie betreffende de bevolkingsevolutie.

F. ARCHIEF VAN HET ANTROPOLOGISCH LABORATORIUM

2209. Aanwijzer van inkomende en uitgaande brieven. 1935 april 19-1965 april 5, 1 deel.
De aanwijzer van vóór 19 april 1935 ontbreekt. In deze agenda werden vooral de ontvangst en het versturen van antropologische en morele dossiers opgetekend.
- 2210-2217. Dagboek van de geneesheer-antropoloog. 1921-1971, 8 dln.
Deze delen bevatten de volgende informatie: datum, naam en beschrijving van de onderzochte gedetineerde en informatie betreffende de te volgen behandeling en te nemen maatregelen.
2210. 1921 maart 21-1925 okt. 7 (met alfabetische index)
2211. 1925 okt. 9-1930 sept. 26 (met alfabetische index)
2212. 1934 jan. 13-1941 nov. 7 (met alfabetische index)
2213. 1941 dec. 13-1949 mei 21 (met alfabetische index)
2214. 1949 mei 27-1964 maart 18 (met alfabetische index)
2215. 1964 maart 28-1967 juli 28 (met alfabetische index)
2216. 1967 aug. 1-1969 maart 7 (met alfabetische index)
2217. 1969 maart 7-1971 jan. 29 (met alfabetische index)
- 2218-2219. Repertorium op de antropologische dossiers van de mannelijke en vrouwelijke gedetineerden.
Dit repertorium bevat de volgende informatie: nummer van het antropologisch dossier, datum van het antropologisch onderzoek, naam en voornaam, geboortedatum en aantekening betreffende de vrijlating of de overplaatsing van de gedetineerde. De antropologische dossiers werden reeds geïnventariseerd in: Archiefblok SI ANTW 1996 : RZOSKA B. en VELLE K., *Inventaris van de gevangenis te Antwerpen (1798-1983) (Rijksarchief te Beveren. Inventarissen, 15)*, Brussel, Algemeen Rijksarchief, 1996, nrs. 882-970.
2218. 1935 aug. 3-1954 mei 20 (mannen en vrouwen) (met alfabetische index)
Vanaf 26 mei 1936 werden zowel mannelijke en vrouwelijke gedetineerden ingeschreven. De naam van de vrouwelijke gedetineerden werd met rode inkt onderlijnd of opgetekend.
- . 1935 aug. 13-1936 april 8 (vrouwen)
Zie RZOSKA B. en VELLE K., *o.c.*, nr. 93.
2219. 1954 mei 24-1969 jan. 9 (mannen en vrouwen) (met alfabetische index)
De namen van de vrouwelijke gedetineerden werden in het rood opgetekend.
2220. Catalogus van de bibliotheek van de antropologische dienst (met inhoudstafel).
[Eerste helft 20ste eeuw], 1 deel.
Dit deel bevat ook "rapport-projet concernant la rédaction d'un nouveau catalogue des livres qui constituent la bibliothèque du cabinet anthropologique de la Prison d'Anvers, et le reclassement de ces livres". Dit rapport werd opgemaakt in het jaar 1938.

II.

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN HET
INTERNERINGSCENTRUM TE ANTWERPEN

(1944)

OVERDRACHT 1999

IC ANTW 1999

A. ARCHIEF VAN DE DIRECTIE

B. ARCHIEF VAN HET INTERNERINGSCENTRUM

1. Interneringscentrum algemeen

1. Steekkaartsysteem met betrekking tot de gedetineerden van het interneringscentrum (A-G). 1944 sept.-okt., 1 pak.

Bevat de volgende informatie: naam, voornaam, geboorteplaats en -datum, beroep, adres, datum van aanhouding, reden van aanhouding, informatie i.v.m. invrijheidsstelling of veroordeling, informatie i.v.m. persoonlijke voorwerpen die de gedetineerden in het bezit hadden op het ogenblik van de internering.

C. ARCHIEF VAN DE DIENST BOEKHOUDING

D. ARCHIEF VAN DE BIBLIOTHEEK EN DE EDUCATIEVE DIENST

E. ARCHIEF VAN DE MEDISCHE DIENST

III.

INVENTARIS VAN HET ARCHIEF VAN DE
COMMISSIE TER BESCHERMING VAN DE
MAATSCHAPPIJ TE ANTWERPEN

(C.B.M.)

(1930-1973)

OVERDRACHT 1999

CBM ANTW 1999

A. BESCHEIDEN VAN ALGEMENE AARD

1. Register voor de inschrijving van ministeriële omzendbrieven en dienstorders. 1930 mei 12-1952 dec. 23, 1 deel.
Dit deel begint met een afschrift van de "Wet tot bescherming der maatschappij tegen de abnormalen en de gewoontemisdadigers".
2. Dossier betreffende de uitvoering van de wet op de bescherming van de maatschappij. 1930-1953, 1 omslag.
Dit dossier bevat o.a. de uitvoeringsbesluiten van de wet van 9 april 1930.
3. Dossier betreffende de bevoegdheden van de commissie. 1931-1944, 1 omslag.
Dit dossier bevat o.a. informatie betreffende de bevoegdheid van de commissie i.v.m. de opname van minderjarigen.
4. Dossier betreffende de samenstelling van de commissie. 1930-1955, 1 omslag.
5. Aanwijzer van ingekomen en minuten van uitgaande briefwisseling. 1931 febr. 4-1933 nov. 15, 1 deel.
Op het achterste schutblad staat het volgende opschrift: "Boek eindigde op 15-11-33. Zie vervolg boek II beginnende op 16-11-33 aan n° 3746". Deze laatste aanwijzer ontbreekt echter.
- 6-12. Aanwijzer van ingekomen briefwisseling. 1942-1969, 7 dln.
De aanwijzers van vóór 2 januari 1942 ontbreken.
 6. 1942 jan. 2-1947 okt. 31
 7. 1947 okt. 31-1952 juni 24
 8. 1952 juni 24-1956 jan. 30
 9. 1956 jan. 30-1960 febr. 8
 10. 1960 febr. 8-1963 sept. 11
 11. 1963 sept. 11-1966 nov. 18
 12. 1966 nov. 18-1969 sept. 29
- 13-16. Aanwijzer van uitgaande briefwisseling. 1941-1973, 4 dln.
De aanwijzers van vóór 29 juli 1941 ontbreken.
 13. 1941 juli 29-1951 mei 30
De aanwijzer voor de periode 31 mei 1951-5 aug. 1953 ontbreekt.
 14. 1953 aug. 6-1959 mei 14
De aanwijzer voor de periode 15 mei 1959-25 juni 1964 ontbreekt.
 15. 1964 juni 26-1969 nov. 20
 16. 1969 nov. 20-1973 dec. 19
17. Ingekomen en minuten van uitgaande brieven (algemeen). 1931-1958, 1 pak.
18. Dossier betreffende de onderhoudskosten voor de geïnterneerden. 1933-1953, 1 omslag.
19. Dossier betreffende de organisatie en de werking van de "Raadplegingskantoren voor Geesteshygiëne". 1932-1949, 1 omslag.
Deze "Raadplegingskantoren voor Geesteshygiëne" stonden in voor de nazorg van de ex-geïnterneerden.
20. Dossier betreffende het toezicht op de taken van de maatschappelijk assistent. 1930-1950, 1 omslag.

21. Dossier betreffende het taalgebruik van de geïnterneerden. 1937-1948, 1 omslag.

B. BESCHEIDEN I.V.M. DE WERKING VAN DE COMMISSIE

- 22-39. Notulen van de zittingen. 1931-1971, 18 dln.
 22. 1931 jan. 15-1932 dec. 30
 23. 1933 jan. 17-1934 juni 21
 24. 1934 juni 28-1936 jan. 13
 25. 1936 jan. 16-1937 juli 15
 26. 1937 juli 30-1939 juni 29
 27. 1939 juni 29-1943 jan. 21
 28. 1943 jan. 21-1946 febr. 28
 29. 1946 febr. 28-1948 sept. 23
 30. 1948 okt. 21-1951 april 12
 31. 1951 april 26-1953 juli 9
 32. 1953 sept. 17-1956 mei 24
 33. 1956 mei 24-1958 dec. 18
 34. 1959 jan. 15-1961 mei 25
 35. 1961 juni 1-1963 juni 13
 36. 1963 juni 13-1965 april 29
 Het deel met het vervolg van de notulen van de zitting van 29 april 1965 t.e.m. het begin van de notulen van de zitting van 16 maart 1967 ontbreekt.
 37. 1967 maart 16-1969 jan. 9
 38. 1969 jan. 30-1970 dec. 10
 39. 1970 dec. 10-1971 okt. 21
40. Notulen van de zittingen (kopies). 1938-1956, 1 omslag.
41. Lijsten van personen van wie het dossier werd besproken door de commissie. 1961-1969, 1 omslag.
 Deze lijsten bevatten naast de naam van de geïnterneerde ook de beslissing van de commissie.
42. Dossier betreffende het vastleggen van de data van de vergaderingen en de verplaatsingen van de commissieleden naar psychiatrische inrichtingen. 1932-1958, 1 omslag.
43. Dossier in verband met de berekening van de interneringsduur en de bestemming van de geïnterneerden na hun ontslag. 1935-1936, 1 omslag.
44. Dossier betreffende de overplaatsing van geïnterneerden van verschillende penitentiaire instellingen. 1931-1945, 1 omslag.
 Bevat een aantal documenten met betrekking tot de situatie in mei 1940 en een kopie van het reglement van de kantine te Doornik (26 maart 1937).
- 45-151. Individuele dossiers van de geïnterneerden. [20ste eeuw], 106 pakken.
 Deze dossiers omvatten drie reeksen. De 1ste reeks (nrs. 45-67) zijn de vóór 1950 definitief vrijgelaten geïnterneerden. De 2de reeks (nrs. 68-148) zijn de van 1950 tot en met 1970 definitief vrijgelaten geïnterneerden. Deze dossiers zijn chronologisch geordend op datum van definitief ontslag. De dossiers zijn ontsloten door een alfabetische lijst opgemaakt door de secretaris van de C.B.M.

34 - Inventaris

Antwerpen maar bewerkt door L. De Cock en K. Velle⁴⁵. De 3de reeks (nrs. 149-151) heeft betrekking op de overleden geïnterneerden.

45-67. vrij vóór 1950

68-148. vrij tijdens de periode 1950-1970

149-151. overleden

⁴⁵ DE COCK L. en VELLE K., *Alfabetische toegang tot de dossiers van de geïnterneerden, nrs. 45-151*. Deze toegang is beschikbaar in de inventariskamer van het Rijksarchief Beveren, maar kan pas geraadpleegd worden mits een toelating (zie inleiding, afdeling C.2. - openbaarheid).

